

## ESEȚA ȘI LOGICA EDUCAȚIEI INTEGRALE A COPILULUI ÎN CADRUL FAMILIAL ȘI ȘCOLAR: STRATEGII, PRINCIPII, FORME ȘI METODE

**Larisa CUZNEȚOV**

*Universitatea de Stat din Moldova*

Este realizat un studiu teoretico-aplicativ care reflectă cadrul metodologic general al educației integrate în familie și în școală. Studiul conține un set de principii, forme și metode care pot fi aplicate în educația integrală a copilului. Este abordată logica și esența educației integrale.

**Cuvinte-cheie:** *educație integrală, familie, școală, metode, principii.*

### LOGIC AND CONTENT OF INTEGRAL EDUCATION OF THE CHILD IN FAMILY AND SCHOOL: PRINCIPLES, FORMS AND METHODS

Article contains a theoretically-applied study which reflects general methodological framework of integrated education in family and school context. The study contains a set of principles, forms and methods that can be applied in integral education of the child. Logic and content of integral education is approached.

**Keywords:** *integral education, family, school, methods, principles.*

Este logic și evident că abordarea esenței educației integrale include acțiunea educativă familială și cea școlară, ceea ce necesită instrumentarea părinților și a cadrelor didactice cu tehnologia pedagogică. Analiza conceptului din perspectiva teoriei educației evidențiază aspectul aplicativ și presupune îmbinarea optimă a formelor, metodelor și a mijloacelor educative. Tehnologia pedagogică poate fi definită ca *știință aplicată* în diferite contexte, care se va realiza conform unor obiective proiectate și corelate cu conținuturile, metodele și mijloacele educative, abordate într-un ansamblu coerent, posibil de perfectat la nivel de sistem și de proces [1, p.303]. Familia și școala, în esență, au aceleași scopuri privind educația și formarea integrală a copilului, pot și trebuie să valorifice aceleași dimensiuni/conținuturi generale ale educației (educația morală, intelectuală, tehnologică, estetică, psihofizică), dar posibilitățile și condițiile acestor instituții sociale diferă. În acest context, considerăm foarte important ca actorii familiali și cei școlari să cunoască și să realizeze principiile filosofiei practice, care înglobează filosofia morală [3]. Este necesar să înțelegem că implementând tehnologia pedagogică axată pe aceste principii prin strategiile educative, care incumbă variate modalități de formare a conștiinței și conduitei morale, noi conturăm, proiectăm și fundamentăm caracterul umanist al acțiunilor educative, al relațiilor sociale, învățăm individul să analizeze și să reflecte asupra comportamentului său. În acest aspect ne interesează conceptul de strategie. I.Nicola menționează că strategia nu se reduce la o simplă tehnică de lucru cu copilul, ea reprezintă manifestarea și expresia esenței acțiunilor și personalității educatorului. Ea include nu doar formele, metodele și tehnicile de acționare, ci și concepția educatorului într-un tot unitar. Strategia educativă incumbă doi parametri importanți:

- *structurarea externă* care se referă la modul în care va fi ordonat și prezentat volumul informației pe care îl oferim copilului;
- *structurarea internă* operațională care se referă la implicarea componentelor și structurilor psihice în procesul educativ [4].

Între acești parametri nu se poate stabili o relație univocă în legătură cu complexitatea procesului, factorilor, condițiilor ce intervin în educație, strategia oferind educatorului posibilitatea să surprindă specificul relațiilor dintre parametri nominalizați și toate componentele, structurile acestora. Momentul-cheie elucidat ne-a condus la stabilirea și evidențierea **caracteristicilor strategiei educative care urmează a fi valorificată în cadrul familiei**. Strategia aplicată de părinți în educație ar trebui **să urmărească:**

- respectarea drepturilor copilului;
- stabilirea și dezvoltarea unor relații optime între părinți și copii;
- valorificarea comunicării și relațiilor părinți-copii, care ar facilita declanșarea mecanismelor psihologice de interiorizare, asimilare, învățare eficientă;
- ca transmiterea informației/mesajului să-l antreneze pe copil într-o colaborare, un proces de achiziționare activ, conștient și creativ;

- ca acțiunile educative să fie gândite, orientate spre o anumită finalitate și să-l transforme pe copil din obiect în subiect, actor al propriei educații;
- ca formarea-dezvoltarea copilului să se realizeze integral, urmând un traseu ascendent, moral;
- ca procesul de colaborare și relaționare cu copilul să îmbine variate forme, metode, tehnici ce se vor aplica în funcție de particularitățile de vârstă, de personalitate, starea sănătății etc.

Din cele relatate putem deduce că strategia ocupă un loc central în cadrul tehnologiei. Ea este concomitent tehnică și artă educațională, imprimându-i demersului acțional, aplicativ al tehnologiei un anumit specific, o anumită coloratură. Frumos și exact definește strategia pedagogică S.Cristea: manieră de abordare a educației necesară pentru realizarea unui scop specific. Plecând de la reperatele teoretice nominalizate anterior, caracteristicile și dimensiunea epistemologică a strategiei pedagogice care vizează mecanismele structural-funcționale angajate în proiectarea și realizarea educației [1, p.349]: funcțiile familiei, domeniile vieții de familie și principiile filosofiei practice a familiei [2], delimităm șase tipuri de strategii esențiale care ar asigura eficiența acțiunilor educative familiale și școlare:

- 1) strategia comunicării și relaționării umaniste;
- 2) strategia respectării drepturilor copilului;
- 3) strategia valorizării modului sănătos și demn de viață;
- 4) strategia onorării responsabilităților / din partea adulților și copiilor;
- 5) strategia centrării pe modelul moral / pozitiv de comportare al adulților;
- 6) strategia orientării acțiunilor educative spre stimularea autocunoașterii, autoeducației, autoactualizării copilului în domeniul formării morale, intelectuale, tehnologice, estetice și psihofizice, abordate interconex, sistematic și sistemic.

După cum se poate observa, strategiile educative familiale trebuie să fie continuate în procesul educației școlare. Strategiile expuse consemnează un context profund uman, incluzând multitudinea acțiunilor ce pot fi valorizate prin intermediul variatelor forme, metode și mijloace pedagogice în familie și în școală. În continuare prezentăm următoarea componentă a strategiei educative. *Formele generale ale educației*, în științele educației, se delimitează în formale, nonformale și informale. Influența acestora devine tot mai mare și importantă odată cu creșterea copilului și frecventarea instituției de învățământ. Formele educației reprezintă modalitățile de realizare a activității de formare-dezvoltare a personalității umane desfășurate într-un timp și spațiu pedagogic determinat din punct de vedere social [1, p.155]. Așadar, conceptul pedagogic de formă generală a educației definește cadrul de desfășurare a acțiunilor și influențelor educative. Axându-ne pe criteriul cadrului social fixat – familia și funcțiile ei, în îmbinare cu interacțiunile altor parteneri educativi (grădinița de copii, școala, palatele de creație, secțiile sportive etc.), vom clasifica convențional formele educației valorificate de familie și școală în trei categorii:

**I. Formele educației organizate desfășurate de familie**, ce includ:

- activități obligatorii de regim și respectare a igienei personale;
- activități de autoservire și muncă casnică;
- activități cu caracter cognitiv și metacognitiv (de cunoaștere, studiere și construire a instrumentelor, strategiei și traseului cunoașterii);
- activități cu caracter distractiv/loisir (sărbători, victorine, concursuri organizate în cadrul familiei);
- activități cu caracter psihofizic/sportiv (organizate de părinți în cadrul familiei);
- activități cu caracter religios, spiritual (pregătirea și sărbătorirea Sf. Paști, Crăciunului).

**II. Formele educației organizate desfășurate în colaborare/parteneriat cu instituția de învățământ.**  
*Activitățile pot fi grupate după finalități/conținuturile generale ale educației:*

- a) activități cu tematică morală, civică, spirituală etc.;
- b) activități cu caracter cognitiv, de valorificare a educației intelectuale;
- c) activități de valorificare a științei aplicate, a tehnologiilor informaționale etc.;
- d) activități de valorificare a tezaurului culturii artistico-plastice, muzicale, literare, dramaturgiei etc. și de dezvoltare a creativității copilului;
- e) activități de valorificare a potențialului psihofizic al copilului (participarea la competiții, cercuri, secții, sărbători sportive etc.).

**III. Formele educației organizate desfășurate în colaborare/parteneriat cu agenții comunitari**, care includ:

- vizite și consultații la medicul de familie sau alți specialiști cu scopul ocrotirii sănătății;
- activități de protecție și ocrotire a mediului (organizate de primărie, ONG-uri etc.);

- activități de celebrare a unor evenimente importante pentru țară/localitate (sărbătorirea Zilei independenței, a Zilei limbii române etc.);
- activități de caritate pentru acordarea ajutorului persoanelor în etate, cu nevoi speciale etc.;
- activități cu caracter religios desfășurate de biserici, mănăstiri, ONG-uri etc.;
- activități de odihnă și divertisment;
- activități sportive și de promovare a conduitei sănătoase.

Modalitățile de organizare-desfășurare a activităților educative sunt variate și presupun, din partea părinților și pedagogilor, competență, cunoașterea particularităților de vârstă ale copilului, a intereselor lui; posibilitățile familiei și școlii; starea sănătății, regimul de muncă al părinților și regimul de învățatură al elevilor. Întrucât procesul educației este unul complex, centrat pe formarea integrală a copilului, el necesită cunoașterea metodelor educației. În baza analizei clasificărilor propuse de cercetătorii în domeniul științelor educației [1,2, Apud 4], plecând de la principiile noii paradigme de educație, centrate pe explorarea capacității de cunoaștere holistică a creierului uman prin implicarea activă a emisferei drepte, ce asigură interconexiunea dintre rațiune, sentiment, voință [4], și ținând cont de praxiologia educației familiale și școlare, propunem o clasificare a metodelor educației, a căror îmbinare în contextul acțiunilor educative va asigura formarea unității dintre conștiința și conduita morală.

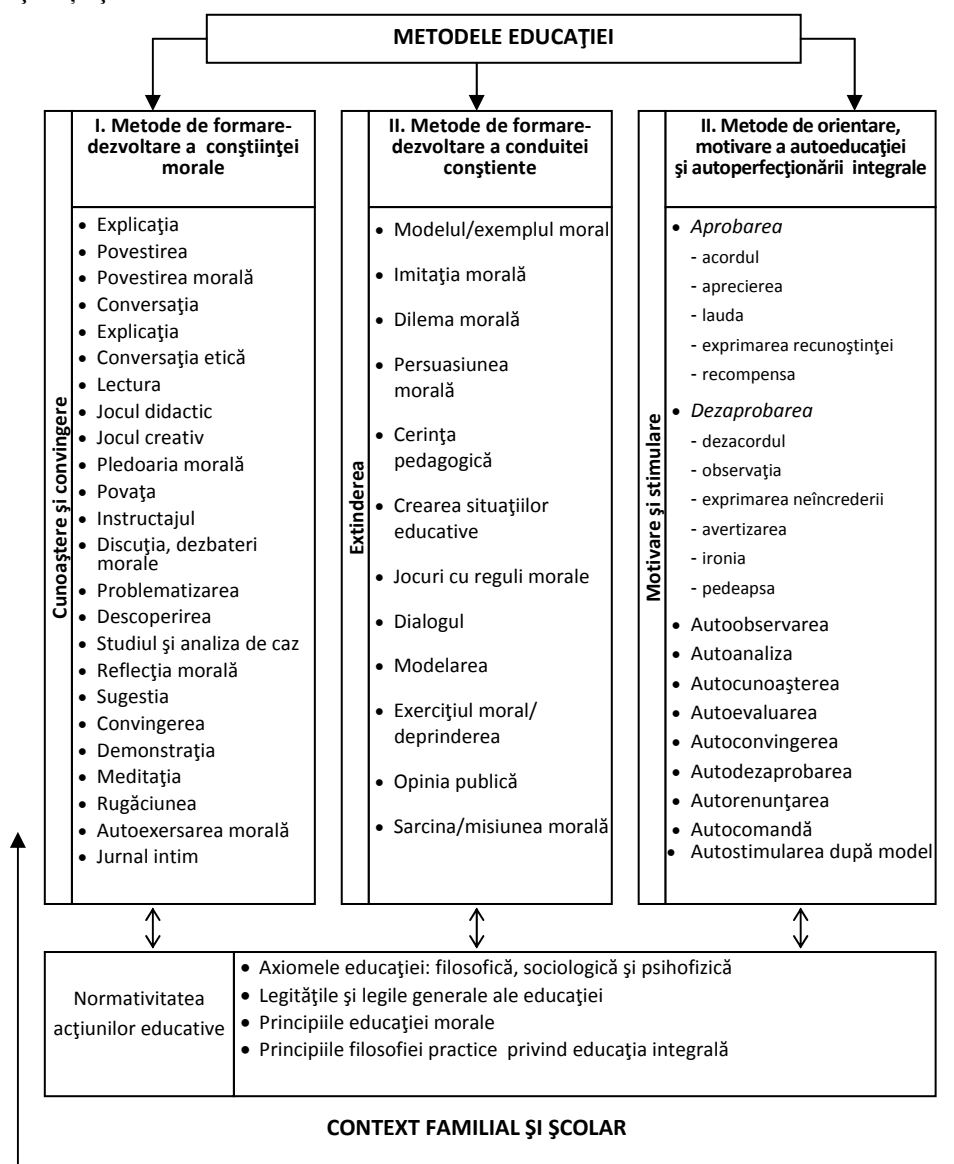


Fig.1. Metodele aplicate în educația integrală a copilului.

Sigur că clasificarea noastră pleacă de la chintesența filosofiei practice, care are ca scop formarea moralei umane. Cel mai important aspect al aplicării metodelor constă în orientarea spre valorificarea reflecției și acțiunii morale în viață, educație și spre soluționarea problemelor existențiale ale individului. În consens cu reperiile teoretico-aplicative elucidate, am delimitat trei grupe de metode ale educației, care pot fi utilizate eficient atât în cadrul familial, cât și în cel școlar.

- 1) Metode de formare-dezvoltare a cunoașterii și conștiinței morale.
- 2) Metode de formare-dezvoltare a experienței și condiției morale.
- 3) Metode de orientare, motivare și stimulare a autoeducației și autoperfecționării existențiale integrale.

După cum se poate observa, în primele două grupe de metode prevalează metodele care promovează interacțiunea și valorificarea cunoașterii și experienței holistice în triada amintită anterior: rațiune-sentimente-voință, iar metodele din grupa a treia se prezintă ca acțiuni promotoare a celui mai valoros și responsabil comportament uman posibil – autoeducația și autoperfecționarea existențială integrală, care include deja toate aspectele vieții (muncă, odihnă, loisir, sport, artă etc.).

În această ordine de idei, actualizăm esența metodologiei centrate pe educat, care, de fapt, trebuie să fie una cu caracter diferențiat, de individualizare/personalizare, dar egală prin șanse pentru valorificarea potențialului moral al copilului. Aici ne va ajuta tehnica pe care am definit-o ca **reflecție existențială și proiectarea perspectivelor vieții** [2]. Condiția de bază aici rezidă în efectuarea unor analize profunde a realității, a situației tale în această realitate, a posibilităților și a condiției tale etc. și în proiectarea perspectivelor propriei vieți conform axelor existențiale propuse:

1. **Realizarea calitativă a funcției de fiu/fiică** ce presupune valorificarea conștientă și armonioasă a relațiilor familiale copiii-părinți;
2. **Autocunoașterea, autoperfecționarea continuă și autodirijarea/autoactualizarea** care solicită de la individ efort și acțiuni sistematice de studiere și optimizare a propriei condiții, a calităților de personalitate, care începe în familie și continuă în școală;
3. **Realizarea cu succes a carierei școlare și a vocației în profesie: devenirea, menținerea și perfecționarea permanentă**, care stimulează creativitatea și asigură valorificarea potențialului moral, intelectual, tehnologic, psihofizic, estetic și profesional;
4. **Realizarea calitativă a funcției de familist** ce presupune crearea unei familii durabile, materializarea idealurilor și aspirațiilor legate de dragostea, nașterea și educația copiilor, armonizarea relațiilor conjugale și familiale.

**Autorealizarea și existența demnă în calitate de cetățean al unui stat concret și al Lumii/Comunității umane** orientează spre respectarea drepturilor și obligațiilor omului, valorificarea normelor și a principiilor moral-etice.

Plecând de la perspectivele vieții, conturăm **principiile filosofiei practice a familiei cu privire la educația integrală a copilului**, care reprezintă ansamblul de norme fundamentale, formulate ca teze generale în baza cărora se organizează și se desfășoară educația familială a copiilor. Cunoașterea și valorificarea acestora ghidează, responsabilizează acțiunile părinților și conferă funcționalitate procesului educațional. Drept reperi teoretice pentru deducerea principiilor ne-au servit: *aspectele conceptuale ale filosofiei practice* (Im.Kant, 1992; J.Rawls, 1970; M.Riedel, 1972; T.Vianu, 1945; A.Marga, 2002); *principiile educației pentru familie și crearea optimului axiologic* (L.Cuznețov, 2008); *teoria autoactualizării personalității* (A.Maslow, 2000); *principiile educației pozitive* (J.Gray, 2004); *principiile educației moral-etice și spirituale* (V.Mândăcanu, 2000; C.Cucoș, 2006; Б.Т. Лихачев, 1995); *concepția formării personalității capabile de creare a modului de viață demn de Om* (Н.Е. Щуркова, 1995); *teoria sistemică de rol* (Н.М. Таланчук, 1999) [Apud 2]. Reperete practice care ne-au orientat spre elaborarea **principiilor** se constituie dintr-un bloc de elemente importante cu caracter aplicativ: problematica lumii contemporane și deschiderea spre *noile educații*, particularitățile psihoindividuale ale adulților și copiilor, particularitățile educației familiale, tendințele de reconfigurare a modului de viață și a relațiilor familiale. Sinteza informațiilor obținute la nivelul analizei cadrului teoretic, a celui experiențial și a implicațiilor experimentale au confirmat necesitatea racordării acțiunilor parentale privind formarea personalității integrale în cadrul familiei la un șir de norme fundamentale, pe care le-am definit drept principii. Acestea vizează fiecare perspectivă de viață a omului.

Astfel, **principiul abordării educației familiale prin prisma filosofiei practice** atenționează părinții asupra necesității axării educației copiilor și a vieții familiale pe valorificarea acțiunilor morale, ce includ

analize și observații de tip logic, ontologic, existențial, începând cu cea mai fragedă vârstă, pe cunoașterea semnificației existenței omului, axarea pe valorile etern-umane, dobândirea fericirii prin interiorizarea culturii, accentul fiind pus pe valorificarea acțiunilor și faptelor demne.

**Principiul abordării prospective a educației familiale** orientează părinții spre valorificarea posibilităților de dirijare, planificare, anticipare, profilaxie și pronosticare a viitorului copiilor, al familiei pentru a forma deprinderi de previziune a unor dificultăți, a organiza rațional și eficient propria viață, a se adapta și a trăi fericit, realizând permanent acțiuni de autocunoaștere și auto perfecționare moral-spirituală.

Următorul principiu vizează **abordarea individuală, diferențiată, umanistă și rațională a potențialului copilului și al resurselor familiei, pentru a-l ghida în cariera școlară și a-l orienta în cariera vocațională**. Acesta amintește părinților că formarea integrală a personalității copilului presupune un efort constant și sistematic de valorizare a acțiunilor de stimulare a formării conduitei morale în îmbinare cu dezvoltarea intelectuală, psihofizică, estetică, tehnologică; cultivarea deprinderilor de muncă, autoobservare și autoformare. Aici devine călăuzitoare centrarea pe viziunea holistico-sistemică și pe dezvoltarea armonioasă a capacităților copilului pentru o viață matură demnă și de calitate.

Un alt principiu important rezidă în **valorificarea modelelor pozitive de familist și părinte în îmbinare cu abordarea analizei și a acțiunilor de reechilibrare a modului de viață** în caz de necesitate. Cunoașterea și respectarea acestuia obligă adulții să se poziționeze adecvat în interiorul familiei din variate optici: existențială; de gen; de vârstă; de personalitate integră, competentă; de partener și manager familial, de om decident eficient; de educator, sfătuitor și model onest; de filosof practic axat pe optimism și autoactualizare.

**Principiul proiectării-construirii-valorificării optimului axiologic pentru formarea cetățeanului centrat pe democrație, activism sociocultural, autorealizare, libertate și demnitate** oferă părinților spațiu, posibilități de racordare, colaborare eficientă cu mediul social, presupune un parteneriat activ cu instituțiile educaționale pentru a cultiva la copii interesul, abilitățile, deprinderile civice și cele moral-spirituale.

Din cele expuse devine evident faptul că pentru ca principiile nominalizate să funcționeze este necesar să le cunoaștem, să le înțelegem, să le respectăm sistematic, continuând să le implementăm și în cadrul educației școlare. În concluzie: astăzi trebuie să creăm strategii educative noi, deoarece adulții, copiii, familia și instituția de învățământ se dezvoltă într-un context social nou. Trecerea de la educația axată pe frică, de la metode coercitive, represive, la metodele centrate pe respect, umanism, iubire, stimulare a colaborării, a formării unei viziuni înțelepte, filosofice față de viață, în îmbinare organică cu exersarea sistematică a acțiunilor și a comportamentului moral, reprezintă esența strategiilor educative de formare a personalității integrale. În contextul vizat, propunem câteva strategii pe care le-am experimentat și care s-au dovedit a fi eficiente în educația familială și școlară a copiilor: (1) **Strategia de cunoaștere profundă a copilului**, care include un șir de metode și procedee de aprofundare a cunoștințelor și competențelor adulților (părinți și pedagogi); ascultarea empatică și activă a copilului; observarea lui sistematică; înțelegerea manifestărilor acestuia; (2) **Strategia de asigurare a condițiilor, ritmului și a ritualurilor ce înnobilează copilul și-l orientează spre binele moral**, pe care o considerăm centrală în formarea personalității copilului, fiindcă îmbină crearea condițiilor adecvate de natură morală, spirituală, psihofizică, estetică, de exersare a acțiunilor de autoservire, muncă cu cele de respectare a unui regim, mod și stil de viață demn, armonios și, desigur, valorificând **acțiuni – ritualuri de iubire** ce corespund vârstei copilului, intereselor și aspirațiilor lui, ca de exemplu: lectura înainte de somn; analiza celor trăite / peripețiile zilei; fiecare duminică copiii o petrec împreună cu părinții; a servi copilul cu ceva plăcut; a pleca la fiecare două săptămâni la bunici etc.; implicarea elevului în variate activități interesante, exersarea lui în conduita morală etc; (3) **Strategia centrării pe sustragerea copilului de la acțiunile nedorite** se bazează pe particularitățile psihofiziologice ale omului. Eficiența ei depinde de situația concretă, vârsta copilului și de competențele adultului. În cadrul ei se pot aplica variate metode: schimbarea temei de discuție; conversația pe teme de care se interesează copilul; practicarea unui joc sau a lecturii; demonstrarea originală și interesantă a unor obiecte sau acțiuni etc.; (4) **Strategia de valorizare a copilului prin acțiuni și activități existențiale concrete** presupune exersarea copilului și implicarea lui activă în viața cotidiană a familiei, a școlii, crearea posibilităților de valorificare a potențialului acestuia **prin practicarea îndeplinirii variatelor sarcini; analiza calității realizării sarcinilor; aprobarea și ajutorarea** copilului în caz de apelare la adult. Valorificarea strategiilor expuse necesită de la adulți competențe psihopedagogice, răbdare și încredere în copil. Motivarea acestuia prin variate metode de susținere, aprobare, dezaprobare, încurajare, manifestare a plăcerii sau nemulțumirii se practică în cadrul tuturor *strategiilor educative*.

**Modelele pozitive pe care se vor axa părinții** în contextul valorificării scopurilor filosofiei practice sunt: *comportament adecvat în realizarea rolurilor familiale; conduita morală echilibrată axată pe umanism; comunicarea și relaționarea familială deschisă și onestă; atitudine pozitivă față de oameni și viață; poziție civică activă; centrarea pe valorile filosofiei practice; axarea pe modul de viață orientat spre respectarea unității dintre felul de a gândi, a decide/spune și a acționa; conduită centrată pe reflecție și autoperfecționare continuă.*

**Modelele pozitive** pe care se vor axa cadrele didactice în contextul valorificării scopurilor filosofiei practice sunt: *comportament etic adecvat în realizarea finalităților școlare; conduită morală echilibrată axată pe umanism; comunicarea și relaționarea școlară pedagog-elev empatică, deschisă și onestă; atitudine pozitivă față de elevi, oameni și viață; poziție civică activă; centrarea pe valorile filosofiei practice; axarea pe modul de viață orientat spre respectarea unității dintre felul de a gândi, a decide/spune și a acționa; conduită centrată pe reflecție și autoperfecționare continuă.*

În consens cu accepțiunile filosofiei practice și sintetizând ideile cu privire la reconsiderarea educației familiale și a celei școlare, direcționarea educației spre formarea integrală a personalității copilului, propunem un mecanism strategic de acțiuni educative, care include patru componente de bază: acțiunea adulților este o acțiune morală – element existențial central al filosofiei practice; reflecția privind proiectarea, analiza și realizarea perspectivelor vieții copilului, familiei, adultului etc.; modelele pozitive ale adulților și valorificarea sistematică a strategiilor educative axate pe principiile umanismului, democrației și legile moralei.

#### Referințe:

1. Cristea S. Fundamentele științelor educației. - Chișinău: Litera Educațional, 2003.
2. Cuznețov L. Filosofia practică a familiei ca fundament existențial al formării personalității copilului // Didactica Pro, 2011, nr.3 (67), p.12-18.
3. Didier J. Larousse. Dicționar de filosofie. - București: Univers enciclopedic, 1998.
4. Enăchescu C. Tratat de psihologie morală. - Iași: Polirom, 2008.

Prezentat la 19.11.2012